

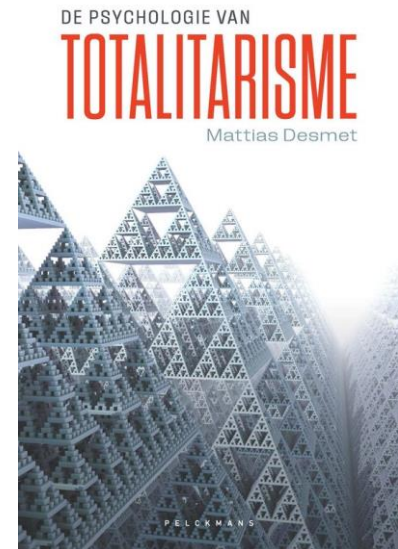
Mattias Desmet (2022), *De psychologie van totalitarisme*

Kalmthout: Pelckmans Uitgeverij.

Met een scherpe en vlotte pen schrijft Mattias Desmet over massavorming en totalitarisme. Hij verbindt de waarnemingen aan psychologische inzichten en politiek-filosofische theorieën. Als voorbeelden om de waarschuwingen in zijn tekst te staven, gebruikt hij de coronacrisis. Wereldwijd werden vrijheden beperkt en mensen gediscrimineerd, op basis van een aantal overgewaardeerde statistieken die op de koop toe eenzijdig werden geïnterpreteerd. Zijn woorden zijn vaak vernietigend voor virologen en politici.

Hij begint met een deel over de wetenschappelijke ideologie. Het grote probleem volgens Desmet is dat het individu geatomiseerd is, dit wil zeggen dat een groot gedeelte van de bevolking in volstrekt isolement leeft, waardoor ziektes als burn-out en depressie halsoverkop toenemen. Hij ontleende de term aan Hanna Arendt (1924-1975), die in haar omvangrijke studie over de grondslagen van het totalitarisme wijst op de grote vatbaarheid van geïsoleerde individuen voor angst. Desmet gebruikt angst als basis-ingrediënt van massavorming, dat hij omschrijft als een vorm van groepshypnose. Kritische afstandname en ethisch besef is niet meer mogelijk. Zonder het zelf goed en wel te beseffen installeert zich een totalitair systeem dat zegt wat te denken en hoe te handelen. In het eerste deel wijt Desmet deze tendensen aan het louter op cijfers en wetenschap gebaseerd wereldbeeld. We denken dat we de wereld kunnen maken en onder controle hebben. Dit is een illusie. Hij toont aan hoe manipuleerbaar cijfers en statistieken zijn. Ieder vindt er zijn gading in, afhankelijk van wat hij of zij wil aantonen. Ook wijdt hij ver uit over wetenschappelijke fraude (onderzoekers die hun resultaten bijkleuren, veranderen of zelfs verzinnen) ten einde fondsen te kunnen aanboren en carrière te maken.

Ook in het tweede deel over 'Massavorming en totalitarisme' passeert een bonte stoet van rariteiten en gruwelijke misvattingen. Hoe volksmenners zelf geloven wat ze vertellen en doen. Hitler of Stalin, de twee grootste totalitaire leiders van de 20e eeuw, geloofden dat ze goed bezig waren en wilden de wereld en de mensheid dienen. Ze gebruikten de meest verschrikkelijke methodes, maar waren zelf niet bewust hoeveel kwaad ze aanrichtten. Dit is het tragische aan totalitarisme: dat de betrokkenen (leiders en massa) het zelf geloven. Volksmenners en hun aanhang zijn geen extreme exemplaren van de mensensoort, maar doordeweekse figuren die door een ideologie op hol zijn gebracht. Ook hier staft hij zijn inzichten met het werk van Hanna Arendt, die tijdens het Eichmanproces (1959) de 'banaliteit

van het kwaad' constateerde. De bureaucraten van de nazi's meenden goed te doen. Dit is de tragedie: het zijn niet de mensen (leiders, politici en virologen) die slechte mensen zijn, maar de ideologie van het systeem die hen tot onmenselijke daden aanzet.

Na het tweede deel zijn in het boek al 8 hoofdstukken gepasseerd. Als lezer smachtte ik naar oplossingen. De analyse kon ik volgen, de argumenten zijn vaak ongenueanceerd maar correct. En nu het antwoord: wat stelt Mattias Desmet voor als oplossing voor het probleem van massavorming en de tragedie van het totalitarisme? Als de spanning langdurig en hoog wordt opgebouwd is het moeilijk om aan de gestelde verwachtingen te voldoen. Als de kruiden iets te scherp zijn, daalt de smaak van de rest van het voedsel. Het derde deel is kernachtig, maar verdient meer uitwerking. Desmet reikt interessante informatie aan om het 'mechanistisch' wereldbeeld te overwinnen. Hij behandelt de onzin van complot-denken, waarbij hij stevast wijst op de grote kracht van ideologie. Mensen hebben nood aan zingeving en worden als geatomiseerde individuen en door angst gedreven bijna spontaan in de richting van alles oplossende systemen gedreven, inclusief 'verlossende' leiders en experts die het beter weten en die ze getrouw willen volgen, ook is het niet altijd goed. Liever een halve oplossing – 'half' omdat wie niet mee wil gediscrimineerd wordt – dan helemaal geen oplossing. De tekst is uiterst interessant als Desmet de chaostheorie aanhaalt. Via het werk van de wiskundige Mandelbrot (1924-2010) legt hij uit dat ogenschijnlijk willekeurige fenomenen, zoals ruis of een lekkende kraan, toch vaste patronen vertonen. Deze patronen zijn wiskundig te analyseren. Wat voorbij de rede ligt en zogenaamd irrationeel is, is wel degelijk rationeel uit te drukken. Dit is een intrigerend stuk dat verdere uitdieping nodig heeft. De chaos organiseert zichzelf. We moeten dus niet wat irrationeel is verwerpen of met angst en onzekerheid tegemoet treden, maar leren te begrijpen. Dit kunnen we doen door te 'resoneren', mee te trillen met de werkelijkheid die op basis van patronen één grote trilling is. Met betrekking tot dit resoneren, blijft hij vaag. Hij signaleert kortweg hoezeer grote wetenschappers (Einstein, Bohr, Mandelbrot e.a.) getuigden van een soort mystieke participatie ('God werpt niet met dobbelstenen'), maar het blijft bij deze melding. Als meest concrete richtlijn suggereert hij het blijven spreken, de waarheid uitdrukken ('*parler franc*'). Hier aarzel ik. Wie stelt waarheid vast? En heeft dit vrijuit spreken niet het averechts effect? Wordt de massa niet nog meer in de armen van een totalitaire ideologie gedreven als men de 'verlossende' leer onderuithaalt. Een erg goed boek, maar het kon beter. Ik suggereer om de laatste drie hoofdstukken als uitgangspunt te nemen en de eerste acht als argumenten te gebruiken om zijn 'oplossingen' te ondersteunen. Verder kon hij nog net een tikkeltje beter nadenken over de remedies. Maar niettemin zeer verdienstelijk. Een verademing in het huidige gepolariseerde debat.

Johan Temmerman